

Vstup dětí mladších šesti let narozených mezi lednem a červnem do první třídy základní školy

PHDR. VÁCLAV MERTIN, UNIVERZITA KARLOVA, KATEDRA
PSYCHOLOGIE

- ? Víte, jaké jsou novinky týkající se vstupu dětí do MŠ?**
- ? Jaká jsou pro a proti včasného vstupu do MŠ?**
- ? Která kritéria mají vliv na stanovení školní zralosti?**

OBSAH	STRANA
1. Novela školského zákona	3
2. Tradiční a současné pojetí školní zralosti	4
3. Předčasný vstup do školy – pro a proti	7

1. Novela školského zákona

Novela školského zákona v § 36 odst. 3 umožní od školního roku 2010/11 zápis a případně i vstup do prvního ročníku základní školy i dětem, které teprve po zahájení školního roku dosáhnou šesti let, přesněji řečeno v období od 1. 9. do 30. 6. Tato změna rozšiřuje kategorii „nešestiletých“ dětí vstupujících do školy proti stávajícímu stavu o dalších šest měsíců.

„nešestileté“
děti v ZŠ

„Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad. Dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku, může být přijato k plnění povinné školní docházky již v tomto školním roce, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce.

Podmínkou přijetí dítěte narozeného v období od září do konce prosince k plnění povinné školní docházky podle věty druhé je také doporučující vyjádření školského poradenského zařízení, podmínkou přijetí dítěte narozeného od ledna do konce června doporučující vyjádření školského poradenského zařízení a odborného lékaře, která k žádosti přiloží zákonný zástupce.“

Musíme tedy zvažovat skutečnost, že dítě, které dosáhne 6 let 30. června (1. září mu je 5 let a 2 měsíce), může vstoupit do třídy, kde je jiné dítě narozené 1. září, a navíc po ročním odkladu (při vstupu do školy mu je přesně 8 let).

Dopředu sděluji svůj osobní odborný názor na tuto možnost, který je ve stávajícím systému českého školství v zásadě negativní. Rodičům proto nebudu předčasný vstup u „nejmladších“ dětí doporučovat vůbec a u skupiny dětí narozených v září až prosinci jen velmi vzácně. Pokud se

však bude dítě jevit jako vyspělé s ohledem na věkovou normu a rodiče budou mít eminentní zájem a budou domluveni se školou, pak jim vysvětlím všechna možná úskalí a souvislosti. Budou-li na tom trvat i nadále, doporučení napíši. Vycházím z toho, že **základní odpovědnost za dítě ve všech ohledech mají rodiče.**

Dovolím si upozornit na některé souvislosti tohoto opatření, a zdůvodnit tak negativní postoj. Na obecné rovině lze přijmout tezi, že když existují děti celkově nebo dílčím způsobem nezralé, kterým české školy na žádost rodičů a na doporučení odborníků povolují odklad zahájení povinné školní docházky v množství až kolem čtvrtiny populace, existují i děti, které jsou všeobecně, nebo alespoň v dílčí oblasti vyspělejší, než je běžná věková norma. A těmto dětem bychom tedy měli podle analogie umožnit předčasný vstup do školy. Avšak to, co má vcelku jednoznačnou logiku na úrovni nomotetické, tedy obecné, může být mnohem složitější na úrovni jednotlivého případu, navíc v situaci, kdy začleníme veškeré konkrétní souvislosti.

2. Tradiční a současné pojetí školní zralosti

kritéria pro
stanovení školní
zralosti

První otázka je, na základě jakých kritérií stanovovat u nejmladších dětí „školní zralost“. Pokud bychom „přiměřenou tělesnou a duševní vyspělost“, uvedenou v zákoně, vztahovali pouze k tradičním věkovým normám pětiletých nebo šestiletých dětí, nemusel by při rozhodování vzniknout velký problém. Jenže dítě vstupuje do školy mezi vrstevníky, kteří jsou o rok i dva starší (tedy o pětinu až třetinu dosavadního života dítěte!), a proto bychom je měli ve všech relevantních směrech poměřovat podle norem pro starší děti. **Učitelé neposuzují dítě podle věku, ale podle navštěvovaného ročníku a podle úrovně ostatních žáků ve třídě.**

Navíc statické chápání školní zralosti ve smyslu pevných charakteristik dítěte a nevysoveně neměnných požadavků školy bez souvislostí s dalšími podmínkami je už nějakou dobu zastaralé. **Školní zralost (připravenost)** totiž dávno není chápána jako výlučná a měřitelná charakteristika dítěte. Jinak řečeno – takto zjištěná školní zralost má poměrně malý význam pro rozhodování o tom, zda dítě bude úspěšně zvládat požadavky první třídy a případně i vyšších ročníků, a zda mu tedy doporučíme vstup do školy.

statické
chápání školní
zralosti

Kdyby tomu tak bylo, jen těžko bychom mohli porozumět tomu, že v některých státech jsou děti zřejmě až o rok či dva zralejší, když mohou zahajovat školní docházku už v pěti, nebo dokonce ve čtyřech letech, nebo že „finského vzdělávacího zázraku“ se dosahuje s dětmi výrazně opožděnými, protože finské děti dozrají až v sedmi letech a teprve v té době mohou nastoupit do školy.

Význam konkrétních charakteristik dítěte i prognóza budoucí školní úspěšnosti však velmi těsně souvisejí s dalšími relevantními faktory, které vstupují do hry. Vedle charakteristik dítěte hrají významnou roli okolnosti na straně rodiny a školy, respektive školského systému. Roli hraje i skladba dětí ve třídě.

Způsob moderního uvažování beroucího v potaz dynamické souvislosti uvedu na příkladu **snížené soustředěnosti**. Ta se výrazně projeví, pokud je dítě dlouhodobě zatěžováno monotónními vnucenými činnostmi, není mu umožněn pohyb, relaxace, odpočinek, tedy například občasné změny aktivity. Nepříznivý vliv na soustředěnost dětí mají i třídy naplněné na maximum, stísněný prostor, velký hluk, nezkušená učitelka, vysoké požadavky, rychlé tempo. Čím je dítě starší, tím je u něj zpravidla vyspělejší autoregulace, rovněž nervový systém je vyzrálejší, a tedy i odolnější vůči komplikujícím okolnostem.

snížená
soustředěnost

**domácí
vzdělávání**

Ve vhodných podmínkách však i takové „nezralé“ a „hyperaktivní“ dítě vydrží v relativním klidu mnohem déle a je s to podávat přijatelné výkony. Podobné je to i s dalšími charakteristikami „nezralosti“. **V přiměřených školních a rodinných podmínkách by byly s to vzdělávat se ve škole i podstatně mladší děti než šestileté nebo pětileté.** Extrémní příklad představuje tzv. domácí vzdělávání, pro které jsou „zralé“ a dobře uspívají i děti tradičně pokládané za nezralé.

**připravenost
školy**

Vzhledem k tomu, že školní vzdělávání se odehrává ve škole a škola má za ně téměř výlučnou odpovědnost, jako významný podklad pro doporučení ke vstupu dítěte je třeba **zkoumat zejména připravenost školy a učitelky přijmout konkrétní dítě a dovést je k úspěchu.** Škola totiž není neměnná entita, se kterou jsme dříve víceméně museli počítat, ale jde o živý organismus, jehož vlastnosti a požadavky se do značné míry mění v závislosti na konkrétním školním vzdělávacím programu, vlastnostech a přístupech vyučujících, počtu a složení dětí ve třídě.

**kvalita
učitelky**

Podstatné rovněž je, **jak je učitelka kvalitní, jak dokáže žáky zaujmout, jak chápe odlišnosti dětí v projevech a výkonech a jak se s nimi vypořádává, jak spolupracuje s rodiči.** Poradenská praxe má zkušenosti s tím, že jedna učitelka opakovaně zvládá děti s nejrůznějšími „nezralostmi“, zatímco jiná rok co rok označuje za nezralou nezanedbatelnou část třídy a doporučuje děti na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny. Není tedy vědecky korektní ani prakticky funkční zjišťovat zralost pro školu o sobě, protože taková „zralost“ i „škola“ jsou mýty. V případě, že se nepodaří získat relevantní informace o škole (ředitelé nevědí, kdo bude ve třídě od září učit, kolik dětí nastoupí po odkladu školní docházky, nebo nejsou ochotni poskytnout dostupné informace), jsem přesvědčený, že by poradenská instituce neměla vydat doporučení. Nejistota i riziko chybného doporučení jsou příliš velké.

3. Předčasný vstup do školy – pro a proti

Při zvažování vhodnosti zařazení nejmladších dětí do školy bychom měli přemýšlet následovně. Tak jako u méně zralých dětí může jeden jediný nedostatek vést k doporučení odkladu, tak u „nešestiletého“ dítěte by měly být všechny (!) charakteristiky na nadprůměrné úrovni v porovnání s o rok staršími dětmi, aby byla reálná šance, že bude ve škole úspěšné.

Od dítěte, které vstupuje do školy mladší, očekáváme vynikající vzdělávací výsledky i bezproblémové zapojení. Jinak bychom předčasný vstup do školy nežádali a nedoporučovali. Neměli bychom se soustřeďovat výlučně na kognitivní předpoklady a výkonnost dítěte. Velmi důležité je i sociální začlenění, somatická vyspělost, zdravotní stav, úroveň akademického sebehodnocení a množství energie a času, které dítě musí na dosažení výsledků vynaložit.

Škola je podle jejich obhájců místem, kde dítě realizuje množství různorodých sociálních kontaktů a vytváří mnohostranné sociální vazby. **Jde tedy o to, aby se dítě dokázalo aktuálně i v budoucnosti zapojit mezi vrstevníky, aby s nimi mělo společná témata k hovoru, srovnatelnou zábavu.** Pokud je dítě svou sociální vyspělostí mladší, zvyšuje se pravděpodobnost, že se zcela nezapojí, že nebude zastávat stejnou roli jako mezi stejně starými vrstevníky. Jistě i mezi stejně starými dětmi existují obrovské rozdíly v sociální vyspělosti, které někdy mohou dítěti výrazně zkomplikovat zapojení do kolektivu třídy. Avšak v tomto případě by se jednalo o možný zesílený vliv.

očekávané
výsledky

zapojení se
mezi
vrstevníky

BFLPE Existuje fenomén, který je v zahraniční odborné literatuře označován jako BFLPE (big-fish-little-pond efekt, tedy velká ryba v malém rybníku). **Jde o to, že dva srovnatelní jedinci mají odlišné akademické sebehodnocení podle toho, jakou školu (nebo spíš třídu) navštěvují.** Nižší sebehodnocení má ten žák, jenž navštěvuje školu, ve které je průměrná úroveň spolužáků vyšší, než ten, jenž navštěvuje školu, ve které je průměrná úroveň spolužáků nižší. U výborného dítěte se očekávají i výborné výsledky (jinak by asi nikdo nedoporučoval předčasný vstup do školy). Dítě však vstoupí do jiné konkurence, než kdyby šlo v obvyklém termínu, takže pak se očekávané výsledky nemusejí dostavit.

dosažení výsledku Jestliže dítě vstoupí mezi starší vrstevníky, existuje několik možností, jak bude dosahovat úspěchů. Výsledky **v první variantě** zcela odpovídají očekáváním. Na jejich dosažení se však dítě musí hodně snažit a pracovat, ze školy přichází unavenější, má méně času na rozvoj mimoškolních volnočasových aktivit. Každé dítě má rezervoár sil, ze kterého v případě potřeby čerpá. Pokud je zátež příliš velká nebo trvá dlouho, dítě může zásoby vyčerpat.

Existuje také varianta, že dítě překoná první náročné měsíce, zvykne si, postupně vyžívá a k žádné škodě nedojde. Na druhé straně se některé potíže mohou projevit až po několika měsících, či dokonce letech. Může dojít také k tomu, že výsledky dítěte od počátku nejsou excelentní, ale např. na úrovni velmi dobrých. **Může být zklamané dítě i rodiče.** A zcela oprávněně, protože každé jiné výsledky než výborné lze pokládat za selhání. Existuje však rovněž možnost, že teprve mezi staršími dětmi může dítě naplnit všechny své předpoklady. Na dosažení výsledků musí vynaložit právě tolik energie, kolik odpovídá jeho možnostem nebo jen nepatrně víc, což vhodně stimuluje rozvoj.

Jsem přesvědčený, že existuje jiná cesta, jak malé dítě efektivně rozvíjet bez toho, že by se zapojilo do formálního hromadného školního vzdělávání.

Množství mimoškolních aktivit lze zahájit právě v období před vstupem do školy. Dítě si velmi nezávazně může vyzkoušet různé činnosti jak v kroužcích, tak někdy přímo v mateřské škole. Někteří rodiče se rozhodnou učit dítě doma. Tak mohou využít jeho potenciál bez rizika, že by v některé oblasti narazilo na zbytečnou překážku. Navíc každým rokem se případné rozdíly mezi žáky v socializaci, zájmech a tělesné vyspělosti nepatrně zmenší, takže druhým či třetím rokem je situace pro školní vzdělávání dítěte zase o něco příznivější.

mimoškolní
aktivity

Jako nejvhodnější přístup se však jeví ještě mnohem výrazněji diferenciaci a individualizaci školních přístupů, aby pro každé dítě byla nalezena nejvhodnější cesta. Pak by nepředstavoval problém fakt, že jedno dítě jde do první třídy s dobrou dovedností čtení a počítání, naproti tomu druhé je teprve na začátku vzdělávací cesty. Rovněž podstatná část dětí tradičně pokládaných za nezralé bude v tomto systému prospívat.

Mnohem větší důraz by se měl položit na **faktické partnerství školy s rodiči, aby rodiče mohli převzít rozvoj některých dovedností.** Zřejmě se budou muset „rozbít“ pevné třídní kolektivy, více promíchat děti podle jejich dovedností a speciálních potřeb. **Žádné dítě na prvním stupni by nemělo být neúspěšné** – to by mohlo snížit obavy rodičů i odborných pracovníků z neúspěchů dítěte i ze zbytečné traumatizace. Následně by se mohl dramaticky snížit počet odkladů, a naopak by mohl vzrůst počet dětí, které se již výrazně zajímají o obsahy formálního vzdělávání.

partnerství
školy
a rodičů

Psychologie, pedagogika ani medicína nedokážou v individuálním případě predikovat budoucí výsledek sto-

procentně. I kdyby existovalo jen malé riziko chybné predikce (zejména takové, kdy doporučíme „nešestiletému“ dítěti vstup do školy, a ono má následně problémy), pak vzhledem k tomu, že jde o děti a jejich budoucnost, jde o chybu trestuhodnou. Z toho jistě musí vyplynout značná obezřetnost při rozhodování. Argumentem pro volnější přístup nemůže být zjištění, že se omyl stane v několika málo procentech případů. Pro konkrétní dítě a jeho rodiče není útěchou, že v dalších devadesáti osmi procentech bylo rozhodnutí správné.

Může se zdát, že zveličuji a vytvářím problém tam, kde s největší pravděpodobností nevznikne. A i když by se následně v praxi ukázalo, že **dítě nezvládá požadavky první třídy podle představ učitelů nebo rodičů, můžeme je vrátit zpátky do mateřské školy**. Avšak tato varianta se vždy jevila jako nejméně vhodná z hlediska formování psychiky dítěte. Když už má k této možnosti dojít, doporučuji nalézt zdravotní důvody – ty jsou akceptovatelné pro dítě i pro okolí.